

Warszawa, dnia 18 maja 2016 r.

KMP.571.6.2016.MKu

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Aresztu Śledczego w Lublinie
dotyczącej stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 15-16 marca 2016 r., do Aresztu Śledczego w Lublinie (zwanego dalej: Aresztem, AŚ lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): dr Marcin Mazur - zastępca dyrektora Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji*, Marcin Kusy (prawnicy), dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji) i Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny, psychoterapeuta). Ponadto w czynnościach uczestniczyli przedstawiciele Fundacji *Polska bez barier*: Izabela Sopalska i Maciej Augustyniak – eksperci KMP. Wnioski z ekspertyzy zostały włączone do treści raportu.

Celem wizytacji prewencyjnej było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnością, osadzonych w Areszcie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z płk Tomaszem Banachem – dyrektorem AŚ;

- dokonano oglądu terenu jednostki, pomieszczeń przeznaczonych do wspólnego użytku przez osadzonych (m.in. sale widzeń, świetlice), cel wskazanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz z pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją Aresztu.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną, użyto dalmierza oraz sprawdzono przystosowanie jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Przedstawiciele KMP poinformowali dyrektora Aresztu oraz jego zastępców o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem jednostki.

2. Legalność pobytu i prawidłowość rozmieszczenia osadzonych

Wizytowana jednostka jest aresztem śledczym przeznaczonym dla tymczasowo aresztowanych kobiet i mężczyzn, a także skazanych mężczyzn i kobiet odbywających karę po raz pierwszy, z oddziałami typu półotwartego. W jednostce funkcjonuje także ośrodek diagnostyczny służący do przeprowadzania badań psychologiczno – penitencjarnych osadzonych. Ponadto, zgodnie z *zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 30/15 z dnia 1 lipca 2015 r.* zakład jest jednostką przeznaczoną m.in. dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn poruszających się na wózku inwalidzkim.

Pojemność AŚ wynosi 1076 miejsc. Podczas wizytacji w jednostce przebywało 898 osadzonych. Przegląd wybranej przez przedstawicieli KMP dokumentacji, nie ujawnił nieprawidłowości związanych z podstawami prawnymi ich pobytu w AŚ.

3. Traktowanie

Z obserwacji pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: BRPO), poczynionych podczas wizytacji wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Wizytujący nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia. Osadzeni ci

wskazywali wręcz na przychylny stosunek oddziałowych i wychowawców. Jednakże wizytujący odebrali pojedyncze skargi na funkcjonariuszy doprowadzających, którzy ponaglają osadzonych mających problemy z poruszaniem się. W rezultacie osadzeni ci odmawiają uczestniczenia w spacerze. Wizytujący zalecają zwrócenie uwagi wymienionym funkcjonariuszom i wyeliminowanie pośpieszania osadzonych z niepełnosprawnością.

Z informacji udzielonych przez kierownictwo jednostki, potwierdzonych podczas rozmów indywidualnych wynika, że osoby poruszające się na wózku inwalidzkim nie są poddawane kontroli osobistej. Przedstawiciele Mechanizmu, nie negując przyjętego w Areszcie rozwiązania, podkreślają, iż w przypadku przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością powinna ona uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności, co z fizycznych względów, różni się od działania, jakie ma miejsce w przypadku innych osadzonych. W zastanej sytuacji, wobec braku zasad w opisywanym zakresie, może dojść do naruszenia godności osoby kontrolowanej. Zaznaczyć należy, że ta sprawa dotyczy zarówno osób osadzonych, jak i je odwiedzających. Mając na względzie powyższe, pracownicy BRPO uznają to zagadnienie za problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad przeprowadzania kontroli osobistej osób z niepełnosprawnością, uwzględniających również konieczność dokonywania jej przez odpowiednio przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W okresie 2015 r. – 2016 r do dnia wizytacji odnotowany został jeden przypadek samooagresji u osadzonego z niepełnosprawnością, który odmówił przyjęcia posiłków w celu wymuszenia korzystnej dla siebie decyzji. W rezultacie został on ukarany karą pozbawienia korzystania z udziału w niektórych zajęciach kulturalno – oświatowych, na okres 3 miesięcy.

Zgodnie z udzielonymi wizytującym informacjami, w analizowanym okresie nie prowadzone było żadne postępowanie dyscyplinarne wobec funkcjonariuszy SW w związku z niewłaściwym traktowaniem osadzonych.

Z danych przekazanych wizytującym wynika, że w okresie od początku 2015 r. do dnia wizytacji spośród wszystkich złożonych skarg, żadna nie dotyczyła problematyki szeroko rozumianej niepełnosprawności.

Negatywne uwagi rozmówców dotyczące kwestii traktowania ich przez pracowników AŚ, nie miały związku z faktem niepełnosprawności, stąd zostały opisane w pkt 13 niniejszego raportu.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze Aresztu przedstawicielom Mechanizmu wynika, że w latach 2015 - 2016 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie karą umieszczenia w celi izolacyjnej.

Spośród osadzonych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, żaden nie zgłaszał zastrzeżeń w obszarze dyscyplinowania.

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 19/2016 Dyrektora Aresztu Śledczego z dnia 14 marca 2016 r. *w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Lublinie* (dalej: porządek wewnętrzny). Jego treść opracowana została w sposób zrozumiały i czytelny.

Wszelkie potrzebne informacje dotyczące funkcjonowania jednostki, a także prawa osadzonych oraz dane instytucji stojących na straży praw człowieka są dostępne na tablicach informacyjnych. Przedstawiciele KMP zalecają uzupełnić dane dotyczące Biura Rzecznika Praw Obywatelskich o numer bezpłatnej infolinii działającej w Biurze – 0 800 676 676.

Osadzeni mają dostęp do aktualnych aktów prawnych, orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, dzięki działającemu w jednostce stanowisku elektronicznego dostępu do internetowych baz danych oraz pomocy wychowawców, drukującym na ich życzenie potrzebne materiały z Internetu. Jednakże udostępniony osadzonym katalog stron BIP nie obejmuje wszystkich, o których dostępne poinformował Rzecznika Praw Obywatelskich Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości. W swoim piśmie z dnia 8 marca 2016 r., stanowiącym odpowiedź na wystąpienie Rzecznika¹, wskazał on, iż osadzeni mają dostęp do stron: bip.rpo.gov.pl, rcl.gov.pl, bip.sw.gov.pl, sw.gov.pl, e-sad.gov.pl, lponline.lexpolonica.pl, dziennikustaw.gov.pl, monitorpolski.gov.pl oraz dziennikiurzedowe.gov.pl. Tymczasem w wizytowanej jednostce katalog ten obejmuje następujące strony: sw.gov.pl, bis.sw.gov.pl, ip.lex.pl, e-sad.gov.pl, rcl.gov.pl, bip.rpo.gov.pl.

Wizytujący zalecają zatem rozszerzenie dostępnego dla osadzonych katalogu stron Biuletynu Informacji Publicznej.

¹ Sprawa nr: KMP.571.4.2016.MM, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/dostep-wiezniow-do-informacji-publicznych-minister-odpowiada-na-postulat-rpo>

Dodać w tym miejscu należy, iż rozmów z osadzonymi wynika, że mają oni nikłą wiedzę na temat funkcjonowania w Areszcie „stanowiska BIP”, nie wiedzą, na czym polega możliwość skorzystania z informacji zawartych w Biuletynie Informacji Publicznej. Zdaniem reprezentantów KMP wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym tego narzędzia informacyjnego do wszystkich osadzonych.

W bibliotece Aresztu liczącej 24 tysiące książek znajdowały się aktualne kodeksy oraz raporty Rzecznika Praw Obywatelskich.

Eksperti Mechanizmu zwrócili uwagę, iż pomieszczenia ze stanowiskami komputerowymi nie są dostępne dla osób mających problem z samodzielnym poruszaniem się, ponieważ prowadzą do nich schody. Wskazane zatem jest umieszczenie stanowiska komputerowego, w innym, dostępnym miejscu. Poza tym komputery nie są wyposażone w programy odczytu ekranu. Ponadto biblioteka nie dysponuje książkami w alfabecie Braille'a, ani książkami w wersji audio dostępnymi dla osadzonych z niepełnosprawnością narządu wzroku. Podczas podsumowania wizytujący zostali zapewnieni o gotowości współpracy z innymi bibliotekami w tym zakresie. Kierownictwo jednostki poinformowało również, iż w przypadku uzasadnionej potrzeby skorzystania z usług tłumacza Polskiego Języka Migowego, zostanie on zapewniony z zewnątrz jednostki. Wizytujący zalecają zapewnienie programu odczytu ekranu komputera dla osób słabowidzących/niewidomych. Wskazane również jest umieszczenie tablic informacyjnych na wysokości 80 – 180 cm.

Pozostałe kwestie w tym zakresie omówiono w pkt 13 raportu.

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani i ukarani mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt, korzystając z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani, zgodnie z porządkiem wewnętrznym. Tymczasowo aresztowani korzystają z telefonów po uzyskaniu zgody organów dysponujących, do których dyspozycji pozostają, na zasadach określonych w zarządzeniu o zgodzie na korzystanie z rozmów telefonicznych. Osadzeni nie zgłaszali uwag, co do możliwości kontaktowania się telefonicznego.

Eksperti KMP zwrócili uwagę, iż automaty telefoniczne zamontowane zostały zbyt wysoko (prawidłowa wysokość to 120 cm najwyżej umieszczonego przycisku). Wskazane zatem jest ich obniżenie.

Sale widzeń są dostępne dla osób poruszających się na wózkach – zarówno dla osadzonych, jak i odwiedzających. Dostępność ich jednak należy poprawić poprzez

odkręcenie wybranych krzeseł, co umożliwi osobie poruszającej się na wózku wygodne miejsce. W sali widzeń toaleta dla osadzonych nie posiada udogodnień. Natomiast do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową dostosowana została toaleta dla odwiedzających – sugerowane jednak jest powieszenie większego lustra od umywalki do wysokości 180 cm, obniżenie włącznika światła (prawidłowa wysokość to 80 – 90 cm), wymiana baterii na łatwą do użycia przez osoby ze słabszymi rękami (z przedłużonym uchwytem) i wymianę poręczy przy muszli ustępowej (od strony ściany poręcz zbyt odsunięta od osi muszli, z drugiej strony poręcz powinna być składana i na wysokości (75cm – 90 cm). Wskazane byłoby również zastosowanie pętli indukcyjnej dla osób słabosłyszących.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W skład personelu medycznego Aresztu wchodzi lekarze ogólni oraz specjaliści: psychiatra (1 osoba na 0,80 etatu), ginekolog (1 osoba na 0,25 etatu), radiolog (1 osoba na 0,40 etatu), laryngolog (1 osoba, umowa zlecenie), neurolog (1 osoba, umowa zlecenie), ortopeda (1 osoba, umowa zlecenie), okulista (1 osoba, umowa zlecenie), dermatolog (1 osoba, umowa zlecenie), kardiolog (1 osoba, umowa zlecenie), stomatolodzy (2 osoby, umowa zlecenie). Personel pielęgniarski stanowi 6 osób. Dodatkowo AS zatrudnia technika RTG.

Przyjęcia lekarzy ogólnych odbywają się w gabinetach lekarskich zorganizowanych na poszczególnych oddziałach penitencjarnych. Planowane wizyty lekarskie w oddziałach mają miejsce co 4 tygodnie, co zdaniem osadzonych jest zbyt rzadkie. W pilnych przypadkach osadzeni przyjmowani są w każdy dzień roboczy. W sytuacji braku lekarza w jednostce, gdy w grę wchodzi przypadek wymagający nagłej interwencji lekarskiej, wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Zdaniem ekspertów KMP, dostęp do Ambulatorium odbywa się wyłącznie po schodach bez poręczy po obu stronach i bez kontrastów, przez co osadzeni z niepełnosprawnością ruchową nie są w stanie swobodnie się do niego dostać. W związku z tym, na poziomie cel dla osób z niepełnosprawnością zorganizowany został pokój pielęgniarski. Przestrzeń manewrowa w środku jest wystarczająca, jednakże drzwi do niego prowadzące są zbyt wąskie.

8. Warunki bytowe

W jednostce 3 cele mieszkalne w pawilonie F przeznaczone są dla osadzonych poruszających się na wózkach. Posiadają one w pełni zabudowane kąpiki sanitarne,

doprowadzona jest do nich ciepła woda. Cele są duże, jasne, odpowiednio wyposażone w sprzęt kwaterunkowy. Osadzeni przebywający w tych celach mają do dyspozycji własną łazienię. Wizytujący oceniają warunki bytowe w omawianych celach oraz łazni jako dobre.

W opinii ekspertów KMP wejścia do cel są zbyt wąskie, zaś specyfika piętrowego łóżka może utrudniać samodzielne i bezpieczne siadanie (ograniczenie przestrzeni nad głową przez górne łóżko). System przyzywowy nie jest dostępny z łóżka, umieszczony został bowiem przy drzwiach na wysokości od 150 cm. (prawidłowa wysokość to od 80 cm do 120 cm). Również wieszaki umieszczone są zbyt wysoko. W kąciu sanitarnym dostęp do muszli ustępowej jest ograniczony przez przykręconą na stałe poręcz, co ogranicza przestrzeń manewrową. Lustro powinno być umieszczone od wysokości umywalki (dolna krawędź) do min. 200 cm (licząc od podłogi). Zastosowano również nieodpowiednią baterię, która może być trudna w użyciu dla osób z niepełnosprawnością rąk.

Łazienia z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością ruchową położona jest na tym samym poziomie co dedykowane im cele. Ciągi komunikacyjne posiadają prawidłowe parametry. W łazni został wydzielony prysznic o prawidłowej powierzchni. Wieszaki są na zbyt dużej wysokości. Bariery umieszczone pionowo – nie są składane. Eksperti KMP sugerują przesunięcie ścianki działowej pomiędzy toaletą a prysznicem w taki sposób, by możliwe było umieszczenie krzesła prysznicowego na przesuniętej ścianie. Muszla ustępowa posiada składane poręcze po obu stronach. Krzesło prysznicowe jest na wysokości 52 cm, wartość prawidłowa to 43 – 48 cm. Wizytujący zalecają wyeliminowanie wymienionych nieprawidłowości, zarówno w wymienionych celach, jak i w opisanej łazni. Wskazane również jest kontrastowe oznaczenie stopni, co ułatwi poruszanie się po jednostce osobom niedowidzącym.

W tym miejscu wskazać należy, na terenie funkcjonującego w AŚ ośrodka diagnostycznego żadna z cel nie została dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Ponadto w przypadku konieczności umieszczenia osoby na wózku w celi monitorowanej, osadzona ona zostanie w celi bez niezbędnych udogodnień. Wizytujący zalecają zamontowanie stosownych udogodnień dla osób niepełnosprawnych ruchowo w wybranej celi ośrodka diagnostycznego oraz w wybranej celi monitorowanej.

9. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Osadzeni mogą spędzać wolny czas w celach i w świetlicach oglądając TV, czytając udostępniane w bibliotece książki i prasę, korzystając ze spacerów oraz boisk sportowych. Udział w zajęciach sportowych uzależniony jest od opinii lekarza.

Każdy osadzony ma prawo korzystać z książek znajdujących się w bibliotece jednostki. Dodatkowo osadzeni mają stały dostęp do prasy (Dziennik Wschodni, Gazeta Wyborcza, Dziennik Gazeta Prawna, Kurier Lubelski).

Realizowane w Areszcie programy z zakresu kulturalno – oświatowego, kierowane są zarówno do skazanych, jak i tymczasowo aresztowanych. Organizowane są też turnieje wiedzy, spotkania z ciekawymi osobami.

W ramach programów readaptacji społecznej prowadzone są oddziaływania indywidualne, jak i grupowe. Wśród licznych programów resocjalizacyjnych nie ma żadnych, które dotyczyłyby problemu niepełnosprawności.

Z rozmów z osadzonymi wynika, że osoby starsze i niepełnosprawne niechętnie korzystają z zajęć k-o oraz programów resocjalizacyjnych. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają podejmowanie działań na rzecz większej aktywności wśród osadzonych z wymienionych grup. Należy wskazać, że Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) trafnie zauważa, iż *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach – gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy – nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy beczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji (reguła 25.2). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zatem podejmowanie działań na rzecz większej aktywności kulturalno - oświatowej wśród osadzonych z*

niepełnosprawnością oraz stworzenie warunków do częstszego przebywania poza całą mieszkalną.

Place spacerowe położone są na tym samym poziomie co cele z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością. W drodze na place należy pokonać próg o wysokości 4 cm (maksymalna wysokość to 2 cm). Na placach znajdują się ławki bez wygodnego oparcia i bez podłokietników.

10. Zatrudnienie

Zgodnie z informacją udzieloną przedstawicielom KMP, osoby z niepełnosprawnością nie są zatrudnione w jednostce, nie ma także przygotowanych dla nich ofert pracy. Osoby zatrudnione w AŚ na rzecz jednostki wykonują prace porządkowe i pomocnicze wymagające pełnej sprawności fizycznej. Do dyrektora Aresztu nie występował żaden podmiot zewnętrzny z ofertą pracy dla osadzonych niepełnosprawnych. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku, proponowanym przez jednostkę penitencjarną.

Z informacji przekazanych przedstawicielom KMP wynika, że organizacje i instytucje współpracujące z Aresztem nie ograniczają i nie dyskryminują osób z dysfunkcjami fizycznymi w dostępie do organizowanych przez siebie spotkań, ale też nie skupiają swojej aktywności na osobach z niepełnosprawnością.

11. Personel

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów: ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych.

W latach 2015-2016 funkcjonariuszom SW nie zapewniono szkoleń dotyczących radzenia sobie ze stresem oraz postępowania z osobami z niepełnosprawnościami.

Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej, zatrudnionych w Areszcie, szkoleniami obejmującymi sposób postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf 92/ 3) dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego], które wskazują, że nie ma lepszej przesłanki

przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.

12. Prawo do praktyk religijnych

Posługę kapłańską sprawują w jednostce księża rzymskokatolicy. Ponadto na terenie AŚ prowadzona jest działalność religijna przez Świadców Jehowy, Kościół Zielonoświątkowy, kapelana Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Towarzystwo Biblijne oraz Kościół Chrześcijan Baptystów. Jednostka współpracuje również ze Świeckim Ruchem Misyjnym „Epifania”.

Eksperti Mechanizmu wskazali, iż drzwi do pomieszczenia kaplicy są zbyt wąskie dla osób poruszających się na wózku.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji, niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

a) Traktowanie

W rozmowach z osadzonymi pojawiały się sygnały dotyczące zwracania się do nich po nazwisku lub „na ty” przez funkcjonariuszy działu ochrony. Ponadto wizytujący byli świadkami używania przez nich wulgaryzmów. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

Kolejną kwestią wymagającą podniesienia jest budząca wątpliwości przedstawicieli KMP praktyka przeprowadzania kontroli osobistych osadzonych. Jak wynika z rozmów prowadzonych z osadzonymi, podczas kontroli osobistych zdarza się obowiązek rozebrania się do naga, decyzja w tej sprawie zależy od funkcjonariusza prowadzącego czynność. W ocenie przedstawicieli KMP poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

Warto odnieść się do stanowiska CPT wskazanego w raporcie z wizytacji przeprowadzonej w Polsce w dniach 5-17 czerwca 2013 r., w którym wskazano, że

Kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu, uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań.

Przedstawiciele KMP zalecają więc przeprowadzanie kontroli osobistych w następujący sposób. Osadzony nie powinien być zobowiązany do zdjęcia całego ubrania jednocześnie, a zdejmować je częściami i ubierać się po dokonaniu kontroli określonego odcinka. Przykładowo kontrolowany wpierw zdejmuje ubranie od pasa w górę i podlega kontroli. Następnie po ubraniu się zdejmuje odzież od pasa w dół i ta część jego ciała jest kontrolowana.

Wizytujący zapoznał się z dokumentacją oraz nagraniem z użycia środka przymusu bezpośredniego wobec osadzonego (dane osobowe usunięto), z dnia 13 stycznia 2016 r. i nie ma zastrzeżeń co do przyczyn zastosowania oraz przebiegu środka przymusu. Jednakże notatka z użycia środka nie oddaje wszystkich okoliczności jakie miały miejsce podczas jego trwania. Brakuje w niej bowiem informacji o zdjęciu przez osadzonego kasku ochronnego (00:03, 05:03) oraz ponownym jego nałożeniu kasku (00:48, 05:34). Wizytujący zalecają zatem rzetelne odnotowywanie wszystkich okoliczności zastosowania środka przymusu bezpośredniego.

Wątpliwości przedstawicieli KMP wzbudza natomiast brak na udostępnionym nagraniu kwadratu maskującego strefy intymne w toalecie, w przedsiönku celi zabezpieczającej, podczas gdy był on widoczny bieżącym podglądzie. W związku z powyższym wizytujący proszą o wyjaśnienie tej różnicy.

b) Prawo do informacji

Dokonując oglądu cel przejściowych, wizytujący dostrzegli, iż na ich wyposażeniu brakuje informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych, co zalecają uzupełnić. Zgodnie z decyzją Dyrektora Generalnego SW z dnia 31 marca 2014 r. (nr pisma BP-073-88/14/262), wszystkie cele przejściowe w jednostkach penitencjarnych mają być wyposażone w ww. informatory w polskiej wersji językowej. Stanowi on kompendium podstawowej wiedzy dla osadzonych o przysługujących prawach, uprawnieniach i

obowiązках. Dyrektor Generalny SW zaznaczył także, iż standardem powinno być także wyposażenie cel przejściowych w regulaminy porządkowo-organizacyjne.

§ 26 porządku wewnętrznego jednostki nakłada na osadzonych obowiązki z zakresu ochrony przeciwpożarowej. W związku z tym, wizytujący proszą o informacje, w jaki sposób osadzeni informowani są o zasadach alarmowania o pożarze oraz przestrzegania zasad ewakuacji, o których mowa w porządku.,

c) Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

W Areszcie nie ma wyodrębnionej sali do widzeń bez osoby dozorującej, w związku z czym realizacja takiego widzenia odbywa się w pomieszczeniach do czynności procesowych, które są monitorowane. Zdaniem wizytujących realizowanie widzenia bezdozorowego w monitorowanym pomieszczeniu stoi w sprzeczności z intencją, jaka przyświecała ustawodawcy wprowadzającemu formę nagrody w postaci widzeń bezdozorowych. Prawodawca wskazując, że jest to widzenie bez osoby dozorującej, nakazał odstąpić od wymogu nadzoru nad skazanymi i osobami go odwiedzającymi, przyznając im większą swobodę i szerszy zakres prywatności podczas tego widzenia. Należy również zauważyć, że nagrodowy charakter tego rodzaju widzenia poprzedza ocena wychowawcy działu penitencjarnego, że w czasie widzenia skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, zaś administracja jednostki penitencjarnej dysponuje instrumentami, które pozwalają na zdiagnozowanie skazanych mogących podejmować działania godzące w bezpieczeństwo zakładu. W związku z powyższym pracownicy KMP zalecają każdorazowe zasłanianie kamer podczas widzeń bez osoby dozorującej.

Inną kwestią jest zamontowanie kamery (bez nasłuchu) w pomieszczeniu do czynności procesowych, z którego korzystali osadzeni nie posiadający statusu tzw. „niebezpiecznego”. Zdaniem wizytujących zamontowanie stałego monitoringu w pomieszczeniu służącym do spotkań z adwokatem, obrońcą, pełnomocnikiem, jest naruszeniem art. 8§3 k.k.w., zgodnie którym, *skazany pozbawiony wolności może porozumiewać się ze swoim obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem, podczas nieobecności innych osób*. Prawo do swobodnego porozumiewania się (komunikowania) z obrońcą (pełnomocnikiem) obejmuje przede wszystkim wolność od reglamentacji w zakresie częstotliwości kontaktów oraz poszanowanie tajemnicy. Wartość pomocy obrońcy uległaby znacznemu obniżeniu, gdyby

adwokat nie mógł porozumiewać się ze swoim klientem i udzielać mu poufnych wskazówek bez jakiegokolwiek kontroli i z gwarancjami tajemnicy adwokackiej. Ponadto Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, w sprawie S. przeciwko Szwajcarii² uznał, że prawo oskarżonego do komunikowania się ze swoim obrońcą na osobności jest częścią podstawowych wymagań sprawiedliwego procesu w społeczeństwie demokratycznym i wynika z art. 6 ust. 3 lit. c EKPC. W przypadku gdyby obrońca nie mógł naradzać się ze swoim klientem bez żadnej kontroli, jego pomoc straciłaby praktyczne znaczenie, podczas gdy EKPC ma na celu zagwarantowanie praw, które są praktyczne i skuteczne³.

d) Prawo do ochrony zdrowia

Podczas pobytu w oddziale XII wizytujący był świadkiem przeprowadzania lekarskiego przy drzwiach otwartych. Sytuacja taka narusza prawo pacjenta do intymności podczas wymienionych czynności i jednocześnie stanowi naruszenie tajemnicy lekarskiej. Przedstawiciele KMP zalecają przeprowadzanie badań w sposób zapewniający poszanowanie wymienionych praw.

W rozmowie indywidualnej osadzony (dane osobowe usunięto) skarżył się, iż mimo choroby, nie została mu przedłużona zgoda na dietę lekkostrawną. Wizytujący proszą o informację, czy stan zdrowia osadzonego nie wymaga kontynuowania wymienionej diety.

e) Warunki bytowe

Wizytujący zwrócili uwagę, iż nie we wszystkich łazniach zostały wyodrębnione stanowiska prysznicowe. Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo, iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpeli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela

² Orzeczenie ETPC z 28 XI 1991 r. S. v. Szwajcaria., skargi nr 12629/87, 12965/88.

³ Za: Paweł Nowak, Zasady porozumiewania się zatrzymanego z adwokatem oraz tymczasowo aresztowanego z obrońcą w Kodeksie postępowania karnego w aspekcie konstytucyjnym oraz prawnomiędzynarodowym, w *Czasopiśmie Prawa karnego i nauk penalnych*, Rok XVII: 2013, z. 1

również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łazniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Wizytujący zalecają zatem wyodrębnienie w łazniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się.

Cele mieszkalne wyposażone zostały w pełni zabudowane kąpiki sanitarne. Wyjątek stanowią jednoosobowe cele mieszkalne oraz cele izolacyjne. W ocenie przedstawicieli KMP narusza to prawo osadzonego do zagwarantowania intymności przy czynnościach fizjologicznych. W tej sprawie Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 20 lutego 2013 r. (sygn. RPO-682905-II-702/11/MK) wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej i w dniu 26 marca 2013 r. otrzymał zapewnienie, że problematyka dotycząca poprawy warunków bytowych w zakładach karnych i aresztach śledczych jest jednym z obszarów stałej kontroli i zainteresowania Służby Więziennej. Należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kąpika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kąpika sanitarnego w celach 1-osobowych.

W części cel umywalka umieszczona została na zewnątrz kąpika sanitarnego, nie jest ona osłonięta od pozostałej części celi, a w kąpiku nie można wykonywać czynności związanych z utrzymaniem czystości ciała z uwagi na bardzo niewielką jego powierzchnię. Zgodnie z § 28 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz § 30 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania w celach mieszkalnych niezbędne urządzenia sanitarne sytuuje się w sposób zapewniający ich niekrepujące użytkowanie. Powszechnie uznaje się, że do niezbędnych urządzeń sanitarnych należy również umywalka, zatem i ona powinna być usytuowana w sposób zapewniający niekrepujące jej użytkowanie. Wyrazem zrozumienia dla minimalnych potrzeb osadzonych w przedmiotowym zakresie jest również zapis § 3 ust.

7 Wytycznych nr 3/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 4 października 2011 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych, który stanowi, że w skład węzła sanitarnego w celi mieszkalnej wchodzi miska ustępowa oraz umywalka z doprowadzeniem wody. Sposób wykonania obudowy węzła ma spełniać wymóg zapewnienia intymności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych, wentylacja grawitacyjna, oddzielna dla węzła i celi, ma zaś zapewnić należytą wymianę powietrza. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż w celach, w których umywalka znajduje się poza wydzielonym pełną, trwałą zabudową kącikiem sanitarnym i jest ona jedynym tego typu urządzeniem w pomieszczeniu, osadzeni nie mają zapewnionych warunków intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej.

Nie wszystkie łóżka piętrowe koszarowe posiadały zabezpieczenia przed upadkiem oraz drabinek wiodących do górnego poziomu. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzi na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe.

Problemem systemowym, którym zajmuje się Rzecznik Praw Obywatelskich, jest krajowy porządek prawny w zakresie normy powierzchni mieszkalnej przypadającej na więźnia. Obecny stan prawny budzi wątpliwości RPO w odniesieniu do podstawowych standardów praw człowieka i powziętych przez Rzeczpospolitą Polskę zobowiązań międzynarodowych. Wątpliwości te zdają się potwierdzać raporty CPT z wizyt okresowych w Polsce i rekomendacje skierowane do polskich władz, w których wielokrotnie podkreślano konieczność respektowania standardu 4 m² na osobę⁴. W czasie ostatniej wizyty w dniach 5-17 czerwca 2013 r. Komitet zalecił polskim władzom tak szybko, jak to możliwe, dokonanie rewizji ustanowionej przepisami prawnymi normy dotyczącej powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego tak, by we wszystkich jednostkach penitencjarnych na jednego osadzonego przypadły co najmniej 4 m² w celach wieloosobowych i co najmniej 6 m² w celach jednoosobowych, nie wliczając w to powierzchni zajmowanej przez kąciaki sanitarne znajdujące się w celi

4. Wizyty przedstawicieli CPT w Polsce miały miejsce w terminach: 30.06.1996 r. – 12.07.1996 r., 8.05.2000 r. – 19.05.2000 r., 4.10.2004 r. – 15.10.2004 r., 26.11.2009 r. – 8.12.2009 r., 05.06.2013 r. – 17.06.2013 r. Wszystkie sprawozdania oraz odpowiedzi rządu polskiego zostały opublikowane (na wniosek władz polskich) i są dostępne na stronie CPT pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm>.

(paragraf 42). W odpowiedzi na zalecenia, polski rząd wskazał, że *Polska będzie czynić wszelkie starania w celu podwyższenia tej normy do poziomu 4 m²*.

Należy odnieść się również do opublikowanego w dniu 15 grudnia 2015 r. raportu CPT pt. *Living space per prisoner in prison establishments*, w którym rekomendowana polskim władzom norma powierzchniowa celi mieszkalnej, przypadająca na jednego więźnia, stanowi minimalny standard, jaki państwo powinno zapewnić osobom pozbawionym wolności w zakresie warunków socjalnych uwięzienia.

f) Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Osadzeni przebywający w oddziale XII wskazywali, iż w przypadku pokrywającego się spaceru z godziną widzenia, nie zezwala się na wyjście na spacer o innej porze. W ocenie przedstawicieli KMP przyjęte w tym zakresie rozwiązanie nie jest zgodne z obowiązującymi przepisami prawa. Zauważyć należy, iż przepisy Kodeksu karnego wykonawczego statuują oba prawa osób pozbawionych wolności jako równorzędne (art. 102 pkt. 2 K.k.w. i art. 112 K.k.w). Tymczasem, opisana praktyka nie respektuje równorzędności obu praw i jako taka powinna zostać wyeliminowana.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Lublinie:

1. dostosowanie cel mieszkalnych oraz pomieszczeń wspólnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie ze standardami zawartymi w treści Raportu,
2. przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych w sposób wskazany w pkt 13a Raportu;
3. wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych;
4. zapewnienie intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej w celach, w których umywalka zamontowana jest poza kącikiem sanitarnym;
5. wyodrębnienie w łazniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się;
6. umożliwienie zasłaniania kamer w pokojach czynności procesowych;
7. każdorazowe zasłanianie kamer w pomieszczeniach podczas widzeń bez osoby dozorującej;

8. wyeliminowanie konieczności wyboru między spacerem a widzeniami, w przypadku ich pokrywania się;
9. udzielanie świadczeń medycznych w sposób gwarantujący poszanowanie prawa do intymności i zachowania tajemnicy lekarskiej;
10. upowszechnienie wśród osadzonych wiedzy na temat możliwości skorzystania z kiosku BIP;
11. uzupełnienie stanowiska BIP o pełny katalog wymienionych stron;
12. objęcie wszystkich pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową;
13. poszerzenie oferty kulturalno-oświatowej o zajęcia dla osób z niepełnosprawnością;
14. przypomnienie personelowi Aresztu o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami;
15. uzupełnianie brakujących w celach przejściowych informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych;
16. odnotowywanie w notatce wszystkich okoliczności zastosowania środka przymusu bezpośredniego;
17. uzupełnienie wywieszonych na tablicach danych Biura Rzecznika Praw Obywatelskich o numer bezpłatnej infolinii;
18. kontynuowanie wymiany łóżek koszarowych;
19. umieszczenie sprzętu komputerowego z dostępem do BPI i Skype w pomieszczeniu dostępnym dla osób z niepełnosprawnością ruchową;
20. zapewnienie programów odczytu ekranu komputerowego dla osób niedowidzących;
21. zamontowanie stosownych udogodnień dla osób niepełnosprawnych ruchowo w wybranej celi ośrodka diagnostycznego oraz w wybranej celi monitorowanej.

Pracownicy BRPO oczekują jednocześnie na udzielenie wyjaśnień w sprawie sposobu informowania osadzonych o zasadach ochrony przeciwpożarowej oraz zapewnienia osadzonemu (dane osobowe usunięto) diety lekkostrawnej.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Lublinie

1. uwzględnienie wymienionych w niniejszym raporcie potrzeb, poprzez przyznanie środków finansowych niezbędnych do realizacji zaleceń.